

ORGANIZIRANJE SLOVENSКИH UČITELJEV NA ŠTAJERSKEM OD 1869 DO 1918

ALENKA KAČIČNIK-GABRIČ

UČITELJSKO DRUŠTVO ZA SLOVENSKI ŠTAJER

Na Štajerskem so v začetku 70. let 19. stoletja kot gobe po dežju nastajala okrajna učiteljska društva. Ta so združevala učitelje in učiteljice le po posameznih okrajih, širše pa ne. Slovenskih učiteljev na Štajerskem je bilo okoli 300, delovali so na slovenskih šolah, to je na šolah, ki so imele za učni jezik slovenščino. Učitelji so se zavedali, da z novim državnim osnovnošolskim zakonom nastopa čas večjih sprememb v šolstvu, zato bi svoje interese lažje uveljavljali združeni kot pa vsak posamezno. Zaradi spremembe učnega sistema so pripravljali nove učne načrte, ki pa jih »bode treba našim slovensko-štajerskim razmeram ugodno preustojevati; prišlo bode na versto vprašanje o učnih knjigah za naše slovenske šole, tako tudi pitanje o imenovanju učiteljev, o razmerji učitelja nasproti krajnim šolskim svetom itd.«¹

Slovenski učitelji na Spodnjem Štajerskem so izkoristili leta 1867 izdani zakon o društvih. Ta je odpravil dotedanjo določbo, da so prepovedana društva, ki posegajo na področje zakonodaje ali javne uprave in s tem tudi učiteljem omogočil združevanje.² Tako je kot eno izmed prvih nastalo Učiteljsko društvo za slovenski Štajer, ki ga je cesarsko-kraljevo namestništvo v Gradcu potrdilo s slovenskim odlokom 26. aprila 1874.³ Svoj nastanek so utemeljili: »Treba marveč, da ima učitelj pri šolstvu veljaven glas, da ima potrebno samostalnost, da nej mervto orodje v rokah šolskih poveljnikov. Zato pa treba večjega društva, ki zastopa in vodi posamezne moči, ki združeno odločuje o vseh važniših zadevah, ker še le taki sklepi imó vrednost in veljavo.«⁴

Ustanovnega zbora se je udeležilo kakih 70 štajerskih učiteljev. Že pred nastankom Učiteljskega društva za slovenski Štajer je v Gradcu obstajal Lehrerbund, ki je sicer »koristna naprava graških učiteljev, vendar«, kot pravi spet Slovenski učitelj, »oni ne poznajo naših razmer, ne vedo za naše potrebe, še manje za sredstva, s katerimi bi se pomagalo slovenskemu šolstvu na spodnjem Štajerji. Slovensko učiteljsko društvo v Ljubljani je skoro preoddaljeno, da bi njegovo delovanje na slovenske šole pri nas zadosta uplivalo.«⁵

Še dodatni vzrok za nastanek tega društva pa je bilo kljubovanje nemškimi učiteljem na Spodnjem Štajerskem: »Da je bilo tega novega društva na slovenskem Štajerji treba, pokazali

so nam lansko leto nemški učitelji sami. Osnovani so namreč takrat učitelji mariborske okolice svoje društvo. Nemški učitelji pa so to tako razumeli, kakor bi se bilo osnovalo učiteljsko društvo za ves slovenski Štajer, in bili so zarad tega jako serditi za slovensko-štajerske učitelje. S pobijanjem društva, katerega še nej bilo, kazali so nam, da ono za nas nebi bilo brez pomena. Sicer pa imó tudi učitelji na severu naše dežele svoje društvo za gornji Štajer, zakaj bi se pa torej tudi mi slovenski učitelji ne združili v celoto?»⁶

Duša vsega učiteljskega gibanja na Spodnjem Štajerskem v sedemdesetih letih je bil Ivan Lapajne, založnik Slovenskega učitelja in ustanovitelj Učiteljskega društva za slovenski Štajer. Program novo nastalega društva, ki je takoj sprejelo novo šolsko zakonodajo, je takole predstavil: »Borili se bomo proti dvema strankama. Ena jemlje šolstvu narodno podlago, druga je iz principa sovražnica novih šolskih postav.«⁷ Društvo je v bistvu reševalo slovenske učitelje pred alternativno izbiro, ali naj se odločijo za slovenske klerikalce kot »sovražnike novih šolskih postav«, in katerim je pripadalo Močnikovo Slovensko učiteljsko društvo v Ljubljani, ali za nemške liberalce, ki pa »jemljejo šolstvu narodno podlago«.

Učiteljsko društvo za slovenski Štajer se je osnovalo okoli glasila Slovenski učitelj. Glasilo se je prvo leto izhajanja, to je leta 1873, imenovalo s celim imenom Slovenski učitelj, list za učitelje, odgojitelje in šolske prijatelje, leta 1874, ko je nastalo Učiteljsko društvo za slovenski Štajer, pa je postalo društveni časopis: »Časnik izdavat, zlasti slovenski časnik pa je za poedinega vsakako negotovo podvzetje. Povsod se v enaki namen moči združujó. In tudi Učiteljsko društvo za slovenski Štajer ima v prvi versti to nalogo, da izdaja šolski list, ki naj bi ugajal večini slovenskih učiteljev po Slovenskem, zlasti pa po Štajerskem. Ker bode nadalje to društvo edino na slovenskem Štajerji, ki se bode po vsej tej pokrajini razprostiralo, ker bode odločno narodno, zavoljo tega zasluži gotovo podpore od vseh slovenskih domoljubov. Saj druga društva (čitalnice, politična društva) so po večjem utihnili in učiteljske in šolske zadeve pa vendar veliko več zanimajo učitelja in neučitelja. Zavoljo tega želimo, da bi se našemu društvu pridružili ne le samo učitelji slovenskega Štajerja, marveč, da bi to novo podvzetje podpirali učitelji in šolski prijatelji po vsem Slovenskem. Saj vsi slovenski domoljubi hrepenimo le po

večji omiki svoji in svojih sorojakov; z večjo omiko bomo pa dospeli tudi do večjega materialnega blagostanja in do večjega napredka. Temelj vsej omiki je pa narodno šolstvo, to pospeševati naj bi bila tudi slovenskega domljuba prva dolžnost.«⁸

Tudi pravila, po katerih je društvo delovalo, so objavili v Slovenskem učitelju.⁹ Prav tako so v njem objavljali vso tekočo problematiko, sklice, poteke in sklepe občnih zborov, razpise služb, posebej pa so se ukvarjali s problemom poučevanja in učnih vsebin. Občni zbor so sklicevali enkrat letno. Prvi občni zbor je bil 21. in 22. septembra 1874 v Mariboru.¹⁰ Obravnavali so šolsko problematiko, dopolnili pravila Učiteljskega društva za slovenski Štajer, za prvega predsednika društva so izbrali gospoda Lapajneto. Prvi sedež društva je bil v Ljutomeru.¹¹

Drugi občni zbor je bil 5. oktobra 1875 v Celju, predsednik je ostal gospod Lapajne, sedež društva pa Ljutomer, »tam kder je duša vsega podvzetja in kjer je glavna moč vsega delovanja, namreč v Ljutomeru.«¹² Na drugem občnem zboru so se po ureditvi vseh tehničnih vprašanj, ki se dotikajo društva, lotili vprašanj šole in pouka. V prvi točki so obravnavali drugi deželni jezik v šolah, za kar pa ni bilo dovolj podatkov. Sklenili so o tem povprašati deželni šolski svet.¹³ Druga obravnavana točka so bile čitanke za slovenske šole.¹⁴ Teh v slovenskem jeziku ni bilo, oz. vse, ki so jih imeli, niso zadovoljile. Napisali so že veliko prošenj vladi za zadovoljivo število ustre-

nih čitank za slovenske šole, vendar do takrat ni bilo uspeha. Na zborovanju so sestavili koncept novih čitank za slovenske šole. Gospod Ivan Kunštič je predlagal, da bi se štajerski deželni šolski svet povezal z deželnimi šolskimi sveti v Celovcu, Ljubljani in Gorici in bi skupaj izdelovali šolske čitanke.¹⁵ Največji problem pri izdaji le-teh je bila namreč praveenotnost slovenskih učiteljev. Predlogu Učiteljskega društva za slovenski Štajer, da ustanovijo Slovensko šolsko matico, ki bi skrbela za izdajo slovenskih šolskih knjig, je namreč nasprotovalo strogo klerikalno usmerjeno Slovensko učiteljsko društvo v Ljubljani.¹⁶ Naslednja točka obravnave je bilo kmetijstvo v šolah, nato disciplina.¹⁷ Po zaključku zborovanja so se udeleženci zbrali na kosilu v dvorani Pri belem volu, popoldne je sledil ogled Celja, zvečer pa še veselica.¹⁸

Tretji občni zbor so imeli 16. avgusta 1876 na Ptuj. Pregledali so delovanje društvene blagajne, za pregledovalce računa so izvolili gospode Štrenklja, Štuhca in Kosija.¹⁹ Spregovoril je gospod Romih in pogrjal, da niso sklicali zborovanja v času šolskih počitnic, in to, da se »društveni organ Slovenski učitelj v politiko vtika in prinaša polemike. Govornik želi imeti v tem listu več učilnih poskusov.«²⁰ Predsednik in sedež društva sta ostala ista.²¹

Četrti zbor naj bi bil v torek 18. septembra 1877 v Brežicah, vabilo je bilo objavljeno skupaj z dnevnim redom,²² vendar so že v naslednji številki zbor odpovedali. Za vzroke so navajali okrajne društvene zbore v istem času,

počitnice, največji vzrok pa je bil strah pred ukrepi oblasti, pri katerih je bilo delovanje društva nezaželeno. Tega leta občnega zbora ni bilo, s številko 24 pa je Slovenski učitelj nehajal izhajati: »Slovenski učitelj bode s prihodnjo (24. številko) prenehal izhajati. Zakaj? Eden vzrok je ta, da imamo Slovenci za obilo svojih časopisov premalo materialnih sredstev, a društvene moči premalo uporabljamo za-se, one ali mirujejo vsled strahu pred sedanjim vetrom, ali pa jih obračamo v korist tujščine. S tem, da bode naš list prenehal, utegne se pa stanje drugim našim časopisom izboljšati, kar želimo posebno onim slovenskim listom, kateri šolske interese zagovarjajo. Drugi vzrok temu je, da se je materialno stanje Učiteljskega društva za slovenski Štajer kot založnika zelo poslabšalo, in to vsled večkratnih konfiskacij, pravnih in kazni (cenzura v listu, o.p.) in velikega davka, katere so naš organ zadele. Veliko denarja je omenjeno društvo utaknilo tudi v knjige, katere so našle namerodajnem mestu tako malo milosti in po katerih so slovenski učitelji radi tega in radi mlačnosti tako malo segli. K slabemu stanju našega društva pripomogli so pa tudi oni slovenski učitelji, kateri so sicer list in knjige naročevali in prijemali – toda malo nič plačali. Zato je društvo prišlo v take razmere, da ima društvo še veliko denarja pri naročnikih, a žalibog tudi veliko dolga v tiskarni. Radi tega pa prosimo že danes, prav lepo, da se nam ves zaostali denar v kratkem pošlje, kajti mi moramo svojo dolžnost nasproti tiskarni izpolniti. Še drugi nalog temu, da s svojim delovanjem prenehamo, je ta, da piha sedaj tako mrzel in suh veter za slovenske liste, slovenske knjige, da se mora vse posušiti in zmerzniti, kar ne dobiva dovolj moči in močje. No, morda pa, kateri so bili glavni podporniki listu, so vsled teh okoliščin prišli v zadrege, v neprilike in tudi materialno škodo tako, da jim vsaj zdaj ni mogoče ovijati se v plašč svojega domoljuba in braniti se mrzlemu, sušilnemu, severnemu vetru. Vsaj nas gg. učitelji menda razume. Več pa morebiti še prihodnjič povemo, ako bomo smeli.«²³

Slovenski učitelj je konec leta 1877 res nehajal izhajati, še v 24. številki, ki je bila njegova zadnja, pa je zatrjeval, da to ne pomeni tudi razpada Učiteljskega društva za slovenski Štajer. Vendar, društvo ni več imelo svojega glasila, okoli katerega je nastalo in ki ga je najbolj trdno povezovalo, njegovo finančno stanje pa je bilo borno. Ko je nato Ivan Lapajne odšel na Kranjsko, je nastopil čas sloge med učiteljskimi društvi. Lapajne se je odpovedal idejam in usmeritvi Učiteljskega društva za slovenski Štajer, ter pustil na cedilu vse slovenske liberalne učitelje. Liberalno usmerjena okrajna učiteljska društva so po letu 1875 začela pristopati k Lehrerbundu, nemški učiteljski zvezi na Štajerskem, ki je imela sedež v

Gradcu. Učiteljsko društvo za slovenski Štajer ni imelo več zaledja, iz katerega bi delovalo in je razpadlo. Med Učiteljskim društvom za slovenski Štajer in med Zvezo slovenskih štajerskih učiteljev in učiteljic pa ni bilo nobene povezave, le nekatere njune ideje so si v osnovi zelo podobne.

ZVEZA SLOVENSКИH ŠTAJERSКИH UČITELJEV IN UČITELJIC

Učiteljsko društvo za slovenski Štajer je imelo zelo kratko življenje, saj je nehalo aktivno delovati že po treh letih delovanja (1874 – 1877). Zdaj slovenski učitelji na spodnjem Štajerskem spet niso imeli organizacije, ki bi jih povezovala. Obstajala so sicer okrajna učiteljska društva, ki pa so sama zase lahko le životarila, njihov glas pa se ni daleč slišal. Zato so se začeli aktivno vključevati v Lehrerbund, Štajersko učiteljsko zvezo (Steiermärkischer Lehrerbund), ki je imela sedež v Gradcu, ustanovljena pa je bila oktobra 1871. Lehrerbund je sprva skrival težnjo po hegemoniji nemštva v svoji organizaciji. Ko pa so se vanj vključila vsa spodnještajerska učiteljska društva, ni več gledal na to, da so zdaj v njihovi zvezi tudi Slovenci, ki imajo svoje posebne interese in zahteve, šolstvo na področju, s katerega prihajajo, pa zahteva specifičen način reševanja. Med člani so se jeli pojavljati nacionalni konflikti, ki so povzročili, da so slovenska okrajna učiteljska društva začela izstopati. Leta 1885 je kot prvo izstopilo Ptujsko učiteljsko društvo. Svoj izstop je utemeljevalo takole: »Vsaj nemški kolegi za nas slovenske sotrudnike kažejo le malo sodružne ljubavi ter smešijo to, kar je nam najdražje, najljubše: naš materin jezik. Čemu tudi podpirati ljudi, ki ne umejo takta in ki hlinijo kolegalnost le takrat, kadar česa potrebujejo od slovenskega sobrata. Tu pač velja: Svoji k svojim.«²⁴

Leta 1887 je Ptujskemu sledilo še Ljutomersko učiteljsko društvo. Celjsko in Mariborsko okoliško učiteljsko društvo formalno sploh nista izstopili, pač pa že prej nista hoteli izpolniti svojih obvez do Bunda in je tako njuno članstvo samo ugasnilo. Kmalu so izstopila tudi druga društva.²⁵

V politiki so Slovenci uvideli, da se res vsak drži načela: Svoji k svojim. Zato so štajerski učitelji sprva mislili ustanoviti slovensko učiteljsko društvo samo za spodnjo Štajersko, kakršno je bilo prej Lapajnetovo Učiteljsko društvo za slovenski Štajer. Ta ideja je živela med spodnještajerskim učiteljstvom še leta 1887, čeprav je ravno iz tega učiteljstva ponovno izhajala pobuda za vseslovensko združenje učiteljstva.²⁶ Za ustanovitev Zveze slovenskih učiteljskih društev je prvi javno nastopil Franc Kocbek, takrat podučitelj v Žalcu. Na zborovanju Celjskega učiteljskega društva v Celju je imel novembra 1887 obširen

referat, v katerem je prikazal nujnost takojšnjega pristopa k delu. Celjsko učiteljsko društvo je njegove misli soglasno in v celoti osvojilo in prevzelo nase obvezo, izvršiti vsa pripravljala dela. Bodoči zvezi so bile določene sledeče naloge: potegovati se za šolske in učiteljske interese, ustanoviti društvo za slovenske učitelje, postaviti Slovenski učiteljski dom za obolele in okrevanja potrebne učitelje, izdajati pedagoške knjige, skrbeti za dobro slovensko mladinsko knjigo in osnovati svoje društveno glasilo. Sestavo pravil, vsa organizatorska in propagandna dela so na tem zborovanju poverili posebnemu odboru, v katerem so bili že prej omenjeni Franc Kocbek, podučitelj v Žalcu, Anton Brezovnik, učitelj v Vojniku in predsednik Celjskega učiteljskega društva, ter Armin Gradišnik, podučitelj v Hrastniku.

Že leta 1888 je bilo vse pripravljeno za ustanovitev zveze. Ustanovni občni zbor naj bi se vršil v Celju. Zaradi ovir, ki so jih postavljale avstrijske oblasti novo se snujoči organizaciji učiteljstva vseh slovenskih dežel, v kateri so videle nevarno panslavistično ustanovo, je bila ustanovitev preložena in prenešana v Ljubljano. 22. aprila 1889 so ustanovili Zvezo slovenskih učiteljskih društev. Za njeno glasilo je bil proglašen Popotnik.²⁷ Iz Štajerske je bilo vključenih deset slovenskih učiteljskih društev.²⁸ Zveza je delovala že 10 let, ko se je vedno očitneje kazalo, da je za učitelje na Štajerskem preoddaljena in ne pozna dobro posebnih razmer na Štajerskem. Slovenještajersko učiteljstvo, ki je bilo protiklerikalno razpoloženo in se ni številčno vključevalo v Slomškovo zvezo (ustanovljena 10. septembra 1900 v Ljubljani kot trdna krščanska organizacija učiteljev, postala je vseslovenska, vendar se na Štajerskem ni mogla usidрати), se je organiziralo zase. Pobudo je dal Vekoslav Strmšek, nadučitelj v Medvedjem selu, ki ga v nekaterih dokumentih imenujejo tudi »oče Zveze«.²⁹

Pomagali so mu možje iz Celjskega učiteljskega društva, ki so bili prej med glavnimi ustanovitelji Zveze slovenskih učiteljskih društev. V novembru 1900 je Armin Gradišnik sklical v Celju sestanek predstavnikov slovenskih učiteljskih društev na Štajerskem, da bi se vsa okrajna učiteljska društva povezala v Zvezo, ki bi kot enakopravna stopila v novo deželno učiteljsko organizacijo. Zamisel se je uresničila dve leti pozneje, ko so 6. januarja 1903 v Celju ustanovili Zvezo slovenskih štajerskih učiteljev in učiteljic, ki se je leta 1909 preimenovala v Zvezo slovenskih učiteljev in učiteljic na Štajerskem.³⁰ Z njo se je trdneje povežalo vse slovensko neklerikalno učiteljstvo na Štajerskem. Ta slovenskoštajerska učiteljska organizacija, ki se ni ukvarjala samo s stanovskimi in političnimi (protiklerikalnimi) problemi, pač pa predvsem tudi s pedagoški-

mi vprašanji, je postala potem, ko se je osamosvojila od nemškega Bunda, pomembna usmerjevalka osnovnošolskega izobraževalnega procesa in slovenjenja šolstva na Štajerskem pred letom 1918.

Osnovni odbor je bil sestavljen takole – načelnik: Armin Gradišnik, člani: Franc Krajnc, Franc Ferlinc, Vekoslav Strmšek in Franc Brinar.³¹

PRAVILA

Prva pravila so bila potrjena 15. avgusta 1902,³² o zvezi pa pravijo tole: društvo se imenuje in podpisuje Zveza slovenskih štajerskih učiteljev in učiteljic. Namen zveze je združitev vseh slovenskih štajerskih učiteljev (učiteljic) in šolskih prijateljev, pospeševanje družbenih in materialnih interesov učiteljstva ter gojitve splošne, posebno pa pedagoško-didaktične izobrazbe svojih članov. Svoj namen bodo dosegli tako, da bodo sklicevali zborovanja po raznih krajih na Štajerskem ter razpravljali in sklepali o dolžnostih in pravicah učiteljstva, o vzgoji in pouku mladine ter prirejali javna, splošna in poučna predavanja in koncerte. V posebnih slučajih bodo na zборе krajevnih učiteljskih društev pošiljali svoje govornike, višjim oblastem pa peticije in resolucije. Podpirali bodo izdajo šolskih listov, mladinskih spisov, prizadevali si bodo za ustanovitev svoje ter šolskih in ljudskih knjižnic in bralnih društev. Povezovali se bodo z drugimi avstrijskimi učiteljskimi društvi. Vzdrževali se bodo sami iz letne članarine članov Zveze.³³ Za uradni sedež društva so določili Celje.³⁴

Pravi člani so lahko bila vsa slovenska učiteljska društva na Štajerskem ter posamezni učitelji in učiteljice, ki sicer niso bili člani društev, a so pristopili k Zvezi. Podporni član je postal vsakdo, ki je podpiral društvene cilje in je plačal na leto vsaj 5 kron v društveno blagajno. Priznavali so še častne člane Zveze, tiste, ki so za šolstvo in učiteljstvo ter posebej za Zvezo opravili kakšno veliko in pomembno nalogo.³⁵ Društva so lahko pristopala k Zvezi, če so tako sklenili člani na svojem zborovanju. Svoj pristop so morala pismeno javiti vodstvu Zveze, ta je nato sklenila, ali jih sprejme ali ne. Tudi vsak posameznik, ki je želel pristopiti k Zvezi, je moral tako ravnati. Oboji so morali ob pristopu plačati članarino za tekoče leto. Če so hoteli iz Zveze izstopiti, so prav tako morali to najprej pismeno javiti, nato pa še poravnati vso zaostalo članarino in članarino za tekoče leto. Članstvo v Zvezi je prenehalo, če društvo po trikratnem in posameznik po dvakratnem opominu ni plačal članarine, ali pa je tako sklenil upravni odbor. Podporniki so bili člani le do roka, do katerega so plačali prispevek.³⁶ Vsako učiteljsko društvo je moralo Zvezi predložiti do avgusta

tekočega leta imenik svojih članov, plačati letno članarino, poslati napisano sestavo svojega odbora, podobno pa tudi člani-posamezniki. Vsak član je imel pravico udeležiti se društvenega shoda, voliti, glasovati in biti voljen.³⁷

Zvezo sta upravljala vodstvo in upravni odbor. Vodstvo je bilo sestavljeno iz predsednika, njegovega namestnika, tajnika in dveh odbornikov, izvolil pa ga je upravni odbor za dobo dveh let. Upravni odbor je bil sestavljen iz vodstva in iz zaupnikov posameznih učiteljskih društev, oziroma posameznih učiteljev in učiteljic. Vsako društvo, ki je štel do 30 pravih članov, je imelo pravico poslati enega člana upravnega odbora, društvo s 30 do 60 pravih člani je lahko poslalo dva člana v upravni odbor, itd. Posamezni pravi člani so imeli pravico do enega odborniškega mesta, če jih je bilo vsaj 15, do dveh, če jih je bilo 30 do 60, do treh, če jih je bilo 60 do 90 itd. Svoje odbornike so volili le člani, navzoči na zborovanju Zveze, z listki. Če je kak član upravnega odbora, razen članov vodstva, umrl, odstopil ali izgubil zaupanje vsaj polovice članov, je moral takoj določiti namestnika.³⁸

Predsednik je vodil Zvezo in jo zastopal na zunaj, skliceval vodstvene seje, odločal sklepe pri enakem številu glasov, podpisoval s tajnikom vse spise, kadar pa je bil zadržan, ga je nadomeščal namestnik. Tajnik je opravljal vsa pisarska dela: pisal je zapisnike sej vodstva in odbora ter občnih zborov, in vsako leto je moral sestavljati letna poročila o delovanju Zveze. Blagajnik je vodil vse blagajniške posle, sprejemal in izdajal denar, izterjeval zastalo članarino in skupaj s predsednikom podpisoval vse spise, ki so se nanašali na denarne zadeve.³⁹ Seje vodstva je moral sklicevati predsednik, če sta to zahtevala vsaj dva člana vodstva; seje upravnega odbora pa so sklicevali po sklepu vodstva ali pa na pismeno zahtevo vsaj ene tretjine odbornikov. Vodstvo je bilo sklepčno, če so bili zraven predsednika še vsaj trije člani, upravni odbor pa, če je bilo navzočih več kot polovica članov. Upravni odbor je določal letno članarino društev, kraj in čas občnih zborov, imenoval častne člane, izbiral med pravih člani tri pregledovalce letnih računov, spreminjal pravila Zveze, sklepal o pristopu k drugim učiteljskim zvezam, oziroma o izstopu in njih, o razpustu Zveze, kakor tudi o vseh drugih pomembnih problemih. Sklep je veljal, če so ga izglasovali z relativno večino, če pa je bilo število glasov enako, je odločil predsednik.⁴⁰

Občni zbor so lahko sklicali vsako leto, vsako drugo leto pa so ga morali. Na njem so morali poročati o delovanju Zveze, o delovanju Zvezine blagajne, obravnavati pa so morali vse točke dnevnega reda, ki ga je sestavil upravni odbor. Zbor je veljavno sklepal, če je bila navzoča poleg odbora vsaj tretjina

članov.⁴¹ O razpustu Zveze je lahko sklepal le upravni odbor, navzoči pa sta morali biti vsaj dve tretjini članov. Za razpust sta morali glasovati najmanj dve tretjini navzočih odbornikov. Že pred nameravanim razpustom Zveze so morali vsaj četrto leta prej (3 mesece) javiti sklep vsakemu okrajnemu učiteljskemu društvu. Če bi Zveza nehala delovati, bi postalo oskrbnik njenega imetja Učiteljsko društvo za celjski in laški okraj, ki je to sprejelo z dopisom 1. decembra 1901, dokler se ne bi ustanovila nova Zveza slovenskih učiteljev in učiteljic ali drugo temu enako društvo, ki bi nato prevzelo vso društveno lastnino. Če bi se tako društvo v treh letih ne ustanovilo, bi dobil premoženje Učiteljski konvikt ali drugo podporno društvo slovenskoštajerskih učiteljev, ako pa tega ne bi bilo, pa bi določila Zveza jugoslovanskih učiteljskih društev, kaj naj se zgodi s premoženjem.⁴²

Zveza je imela v pravih določbo, da začne delovati, ko pristopi vsaj pet okrajnih učiteljskih društev, društveno leto pa se je pričelo s 1. januarjem. Prva pravila so bila napisana v Celju 15. julija 1902.⁴³

Leta 1908 in 1909 so izdelali nova pravila, predvsem zato, ker se zdaj dejanski odnos do Lehrerbunda ni ujemal s tem, kar je bilo zapisano v prvih pravilih. Nova pravila so delovanje Zveze bolj natančno določala, vnesli pa so tudi nekaj sprememb.⁴⁴ Najbolj očitna je sprememba imena. Prej so se imenovali Zveza slovenskih štajerskih učiteljev in učiteljic, po novem pa Zveza slovenskih učiteljev in učiteljic na Štajerskem.⁴⁵ Sedež društva so iz Celja prenesli v kraj, kjer je živel vsakokratni predsednik.⁴⁶ V II/7 točki pravil so napisali določilo, da se Zveza priključi k štajerskemu Lehrerbundu.⁴⁷

Odbor so razširili od dveh na sedem odbornikov,⁴⁸ predsedniku in tajniku pa so dali precej večja pooblastila: »V zadevah, ktere zahtevajo tako nujno rešitev, da se ne da sklicati odborova seja, sme predsednik v dogovoru s tajnikom samostalno postopati, mora pa naznaniti pri prihodnji odborovi seji svoje ukrepe, da se odobre.«⁴⁹ Za društveno glasilo so določili Učiteljskega tovariša, vendar so delegacijo (prej imenovano upravni odbor) pooblastili, da lahko določijo tudi katero drugo glasilo.⁵⁰ Po novem sta bila delegacijski in občni zbor sklepčna pri vsakem številu navzočih, če sta le bila pravilno sklicana,⁵¹ za veljavnost sklepov pa so zahtevali navadno večino. Pri enakem številu glasov na volitvah je odločal žreb.⁵² Le o razpustu društev so morale po novem glasovati »za« kar tri četrtine članov delegacije⁵³, ki so tudi odločale, kaj bo s premoženjem Zveze.⁵⁴ Le-to je prevzela v hrambo Zveza avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev, ki je to tudi vzela na znanje.⁵⁵ Nova pravila so bila odobrena z naredbo c. kr. namestništva v Gradcu 20. okto-

bra 1909,⁵⁶ vendar šele v drugem poizkusu. Prvič jim jih niso hoteli odobriti, saj jim je bila Zveza ves čas obstoja in delovanja trn v peti, vendar so bila ta pravila skoraj prevod pravil Lehrerbunda, zato so jih ob drugi predložitvi le morali potrditi.⁵⁷ Ob izdaji novih pravil so morali voliti tudi celotno novo vodstvo.⁵⁸

ČLANSTVO

Med prvimi so k novo nastali Zvezi pristopila naslednja učiteljska društva: prvo je bilo Učiteljsko društvo za konjiški okraj; pristopilo je že pred uradno ustanovitvijo Zveze, o božičnih počitnicah 1902, za njim pa kar po vrsti Učiteljsko društvo za brežiško-sevniški okraj 6. 1. 1903, istočasno tudi Učiteljsko društvo za ormoški okraj, nato Učiteljsko društvo za ljutomerški okraj 5. 3. 1903, Učiteljsko društvo za ptujski okraj, 2. 4. 1903, Učiteljsko društvo za kozjanski okraj 4. 4. 1903, Učiteljsko društvo za okraj Gornji grad, 1. 5. 1904, Učiteljsko društvo za okraj Slovenj Gradec 5. 6. 1904, Učiteljsko društvo za Maribor-okolico 7. 3. 1905, Učiteljsko društvo za št. lenartski okraj 3. 4. 1906 in kot društvo iz najbolj nemčurskega mesta v okolici Celja še Učiteljsko društvo za laški okraj 5. 5. 1907.⁵⁹ Ob nastanku je Zveza že štela za članke tri okrajna učiteljska društva, kmalu pa so se pridružila še tri, kar je zanj že pomenilo začetek aktivnega delovanja. Pozneje so se včlanila še učiteljska društva za šmarsko-rogaški in vranski okraj. V letih najbolj aktivnega delovanja je Zveza štela sedemnajst članov.⁶⁰

Tudi Učiteljsko društvo za marenberški okraj (danes Radlje ob Dravi) se je želelo vključiti v eno izmed obstoječih zvez, vendar se je soočilo s problemom, kot so se verjetno društva v mnogih slovenskih krajih, posebej na severu, vendar so ga vsi drugače reševali. Njihov dopis z dne 13. 1. 1906 pravi: »Ker se bo združitev štajerskih učiteljev, Nemcev in Slovencev, v kratkem uresničila in je vsled tega skrajni čas, da pristopijo posamezna učiteljska društva ali k Verbandu ali k Zvezi, tedaj si dovoljuje podpisano vodstvo marenberškega učiteljskega društva vljudno vprašati, ali zamorejo slovenski udje našega učiteljskega društva skupno pristopiti Zvezi, nemški udje pa bi pristopili potem Verbandu. Skupno naše društvo ne more pristopiti nobenemu imenovanemu društvu, kajti udov je ta čas štirinajst Nemcev, dvanajst Slovencev in to razmerje je vedno precej isto. Da bi se razdelili na dve društvi, nemško in slovensko, tudi ne gre, pa tudi nimamo nobenega vzroka, kajti naše sporazumljenje je vedno dobro. Ako nam Zveza to dovoli, tedaj stopimo vsi slovenski udje Zvezi, nemški pa Verbandu, mi vsi smo potem udje Bunda. Ako pa se nam to, držec se strogo pravil, odkloni, tedaj se naše društvo

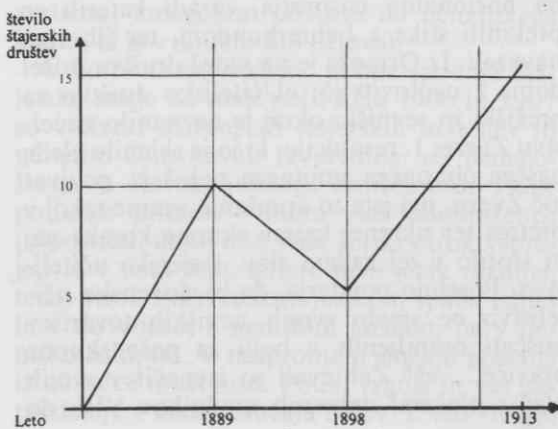
sploh ne more udeležiti organizacije.«⁶¹ V arhivu Zveze sicer ni pristopne listine marenberškega okrajnega učiteljskega društva, vendar so ga ves čas po tem vodili v evidenci članov Zveze. V drugih učiteljskih društvih pa take povezave med nemškimi in slovenskimi učitelji ni bilo, ker se navadno med sabo niso marali, še manj pa, da bi si pomagali pri delu.

Vsako učiteljsko društvo je moralo v začetku novega leta Zvezi poslati svoj »izkaz«, kot so imenovali seznam članov, razmerje moških in ženskih članov, ter stanje društva (kolikokrat so zborovali, kdo je tam predaval in kaj, kako visoka je članarina društva in s čim se člani še ukvarjajo). Iz tega je tajnik Zveze izdelal Zvezin izkaz, vendar so bili podatki društev velikokrat netočni in nepopolni, pa tudi pošiljali so jih neredno, včasih so z njimi kasnili celo leto, in tajniki so društvene odbore vedno priganjali, naj jih pošljejo: »So pa tudi društva – žal – ki nam še do danes niso poslala imenik članov in odbora, ki nam na naša vprašanja sploh ne odgovarjajo, ki nam niso vrnila polo glede pevcev, pevk in godbenikov. Prosimo, nujno prosimo, storite vendar to. Saj nas le ovirate, če ne storite najnujnejših svojih dolžnosti.«⁶²

Častni člani Zveze so bili tisti ljudje, ki so za slovensko šolstvo na Štajerskem naredili kaj izjemnega. V arhivu Zveze seznama častnih članov sicer ni, vendar je znano, da je bil njen prvi častni član Henrik Schreiner, šolski ravnatelj in nadzornik.⁶³

Zveza sama pa je tudi bila članica nekaterih drugih zvez. Že pred nastankom Zveze slovenskih štajerskih učiteljev in učiteljic so bila posamezna okrajna učiteljska društva iz Spodnje Štajerske člani leta 1889 nastale Zveze slovenskih učiteljskih društev, ki se je pozneje preimenovala v Zavezo avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev.

Leta 1889, ob ustanovitvi, je bilo v Zavezi avstrijskih jugoslovanskih društev deset okrajnih učiteljskih društev iz Štajerske. Zaradi spora med Štajerci in Kranjci pa je članstvo učiteljskih društev iz Štajerske v prvem desetletju močno upadlo.

Članstvo okrajnih učiteljskih društev iz Štajerske v Zvezi avstrijskih jugoslovanskih društev.⁶⁴

Pod zaporedno številko 38. je 1. julija 1907 pristopila celotna Zveza slovenskih štajerskih učiteljev in učiteljic s 16 okrajnimi učiteljskimi društvi.⁶⁵ Vsa okrajna učiteljska društva iz spodnje Štajerske, ki so bila prej samostojni člani Zaveze, so sedaj sicer ostali člani Zaveze, vendar v okviru Zveze slovenskih štajerskih učiteljev in učiteljic. Pravila iz leta 1909 določajo še, da mora Zveza pristopiti k Lehrerbundu. Res je postala članica le-tega, skupno stično točko z njim pa je našla v borbi za izboljšanje učiteljskih plač.

»GMOTNO VPRAŠANJE«

Najvažnejše vprašanje, s katerim se je Zveza slovenskih štajerskih učiteljev in učiteljic ukvarjala od začetka pa do konca svojega obstoja, je bilo »gmotno vprašanje«, oz. vprašanje povišanja učiteljskih plač. Nagrajevanje učiteljev na Štajerskem je bilo v smislu zakona iz leta 1870 razdeljeno v štiri plačilne razrede, in to glede na povprečno ceno najbolj vsakdanjih živil in z upoštevanjem krajevnih razmer. To razdelitev je potem popravljal deželni šolski svet v Gradcu vsako deseto leto, pri čemer se je naslanjal na poročila preteklega desetletja. Mestni učitelji so bili večinoma v I. in II. plačilnem razredu, podeželski pa v III. in IV. Ker je bilo življenje na deželi drago in možnosti za kulturno življenje neznatne, so se učitelji III. in IV. razreda borili za prevedbo pri vsaki regulaciji učiteljskih plač.

Kolikor toliko pravična plača je bila po letu 1870 za učitelja pomembna, ker mu je zakon prav v tem času odvzel enega od virov dohodkov, prepovedal mu je namreč opravljati cerkovniško službo.⁶⁶ Sramotno bedo učiteljstva je že leta 1899 razkril Vekoslav Strmšek, ko je kot glavni govornik govoril na demonstrativnem zborovanju slovenskega učiteljstva v Celju.⁶⁷ Leta 1910 je bila sicer izvedena redna regulacija plač, vendar slovenskoštajerski učitelji s tem niso bili zadovoljni.

V borbi za boljše plače so Slovenci pozabili na nacionalna nasprotja, zaradi katerih so prekinili stike z Lehrerbundom, ter jih spet navezali. Iz Ormoža je na sedež društva prišel dopis z ugotovitvijo: »Učiteljsko društvo za brežiški in sevniški okraj je naznanilo načelstvu Zveze: 1. resolucijo, ki jo je sklenilo glede našega obupnega smotnega položaja, pozivajoč Zvezo, naj ista to vprašanje vzame takoj v pretres ter ukrene, katere skupne korake naj bi storilo v tej zadevi slov. štajersko učiteljstvo. Posebno poudarja, da bi slovensko učiteljstvo ne smelo svojih nemških tovarišev puščati osamljenih v boju za naše skupne pravice;...«⁶⁸ Zahtevali so izenačitev svojih plač s plačami državnih uradnikov VIII. do

XI. plačilnega razreda in odpravo podučiteljev. Ker ti predlogi niso bili upoštevani, so pozneje predlagali odpravo III. in IV. krajevnega plačilnega razreda, ali pa celo odpravo celotnega plačilnega sistema.⁶⁹

Na Dunaju za regulacijo učiteljskih plač dolgo časa niso hoteli ničesar ukreniti. 18. februarja 1914 je Lehrerbund sklical sejo, ker so hoteli prirediti demonstracijsko zborovanje učiteljev, tam pa so sklenili: »Opustili smo misel na demonstracijsko zborovanje: 1) ker bi preveč stalo, 2) ker bi s takim zborovanjem morda res izsilili takojšnjo regulacijo, ki pa bi slabo izpadla, a) ker bi bil prekratek čas za posvetovanje, b) ker predodkazi države še niso izplačani in ker ne zadostujejo za naše zahteve. Ako pa bi dobili slab plačilni zakon, morali bi se ž njim zadovoljiti na leta in leta. Zato smo sklenili rajši do jeseni ali spomladi 1915 počakati in do takrat priti do našim zahtevam odgovarjajoč plačilni zakon...«⁷⁰ Optimizem pa je vzbudil stavek na koncu tega pisma: »Obljubili so nam za jesen ali prihodnjo pomlad moderni plačilni zakon. Zdi se mi, da je v vseh strankah dobra »Stimmung« za nas, zato je tem bolj potrebno, ne naših zahtev forsirati, temveč najprevidnejše postopati.«⁷¹

Vendar se je poleti 1914 začela prva svetovna vojna, ki je spremenila vse načrte, obljubljene za jesen in pomlad 1915. Mnogi učitelji so bili mobilizirani. Tisti, ki so ostali doma, so se borili za dodelitev vojne doklade kot začasne rešitve gmotnega vprašanja: »Že pred vojno je deloma obstojal namen, deželam nakloniti državne podpore za učiteljske plače. Sedaj med vojno si je učiteljstvo te podpore direktno zaslužilo. Denarja je baje dovolj in parlament ne more nič ugovarjati, ker ga med vojno ni. Potrebna je samo odločna odredba centralne vlade in avstrijskemu učiteljstvu bi bilo takoj in radikalno pomagano,« in dalje, »koliko naj država deželam prispeva? Toliko, da bi bili učitelji v vseh deželah v svojih skupnih prejemkih prejemkom državnih uradnikov VIII. – XI. razreda (z njihovo draginjsko doklado vred) enaki!«⁷²

V vojni je bilo denarja vedno manj, zato so bili učitelji leta 1916 že prepričani, da bodo vojno doklado izgubili, vendar so proti temu nastopili skupno: »Zopet lep uspeh našega organizatoričnega dela. V začetku leta smo se bali, da zgubimo dosedanje doklado, a z odločnim nastopom organizacija ni le preprečila tega zla, ampak priborila še precejšnjo vojno doklado za leto 1916, za katero je prvotno določil deželni zbor 500.000 K, katera vsota se je zopet po prizadevanju organizacije zvišala za 150.000 K, tako da bomo dobili skupaj 650.000 K, katerih razdelitev je bila naznanjena tudi v Tovarišu. A še ne bomo mirovali, dokler ne dobimo doklade, kakoršno imajo državni uradniki.«⁷³

Četrti krajevni plačilni razred so že odpra-

vili in učiteljstvo se je zdaj borilo že za odpravo III. krajevnega plačilnega razreda: »Proti odpravi III. krajevnega plačilnega razreda doslej nismo mogli opraviti ničesar. Upamo pa, da bo s to zastarelo in res krivično institucijo pometla vojna, kakor bo pometla z marsičem drugim!«⁷⁴

Velikokrat je bilo naprezanje za povišanje plač učiteljem zaman ravno zaradi njihove neenotnosti in razcepljenosti. Nekaj bolj katoliško usmerjenih slovenskih učiteljev je 10. septembra 1900 v Ljubljani ustanovilo Slomškovo zvezo,⁷⁵ ki se je borila za ponovno povečanje vpliva cerkve v šoli. Na Štajerskem ni bila posebno močna. Pri glasovanju za ali proti predlogom za izboljšanje učiteljskih plač so velikokrat glasovali proti sprejetju. Zveza je njihovo delovanje imenovala »obstrukcija«⁷⁶: ... »Lehrerbund je pisal, da se je zavlekla regulacija plač radi obstrukcije slovenskih poslancev. Pozival je vodstvo Zveze, naj ona deluje na to, da nastopijo na vseh shodih volilcev učitelji govorniki, ki bi energično protestirali napram ravnanju naših poslancev. Vodstvo Zveze je odgovorilo v Gradec, da se Lehrerbundova zahteva ne more izvršiti, kajti vsi slovensko-štajerski volilci so ob strani svojih poslancev in bi protestujoče učiteljstvo ne imelo nobene stranke za seboj. Tak nastop učiteljstva bil bi politično nezrel...«⁷⁷

KNJIŽNICA

V začetku obstoja Zveza slovenskih štajerskih učiteljev in učiteljic ni imela svoje knjižnice. Obsežno knjižnico pa so imeli mariborski učiteljskišniki, ki so jo leta 1911 ponudili Zvezi: »Kakor je slavnj Zvezi znano, imajo slovenski mariborski učiteljskišniki že sedem let svojo knjižnico. Ista je za učiteljski naraščaj velikega pomena, ker je nekako duševno ognjišče, okoli katerega se zbirajo slovenski učiteljskišniki, se medsebojno spoznavajo in izobražujejo. Posebno odkar so se nekateri naprednemu učiteljstvu sovražni elementi vrgli na njegov naraščaj, je pomen knjižnice tem večji. Ker pa knjižnica nima pravice javnosti, je zmiraj v nevarnosti, da jo oblasti zaplenijo. Vodstvo knjižnice bi pa bilo v tem slučaju strogo kaznovano. Zgodi pa se tudi lahko, da pridejo v vodstvo knjižnice brezvestni ljudje, ki bi jo spravili do razpada. Da je ta strah popolnoma opravičen, nas učijo nekateri žalostni slučajji za dobe obstoja knjižnice. Vodstvo Knjižnice slovenskih mariborskih učiteljsčnikov je zategadelj v prid njenih udov sklenilo prositi slavno Zvezo, da blagovoli vzeti knjižnico pod svoje okrilje. Vodstvo misli tako: Zveza bi naznanila politični oblasti, da bode ustanovila v Mariboru knjižnico. Zveza bi zastopala knjižnico na zunaj, vodstvo in last knjižnice pa ostane v rokah učiteljsčnikov. Najbolje bi bilo, ako bi si izvolila v

bližini Maribora svojega zastopnika, ki bi imel knjižnico vedno pred očmi. Stanje knjižnice v začetku letošnjega šolskega leta: Udov je izmed 130 slovenskih dijakov nad sto. V knjižnici je 237 vezanih in 63 nevezanih knjig, 20 komadov muzikalij za popoln orkester, ki je odsek knjižnice. Knjižnica dobiva tudi vse revije.«⁷⁸

Zveza je sklenila, da še istega leta prevzame knjižnico: »Sklenili smo pri odboru, da Zveza (mariborsko) knjižnico prevzame in da vso zadevo realizuje odbornik Zveze tovariš Požegar. O tem sem istotako danes učiteljskišnike obvestil in tebi ne preostaja drugega kot pismo ekshibirati. V nadaljni tok bo spravil zadevo tov. Požegar!«⁷⁹ Določili so tako razmerje med Zvezo in učiteljskišniki: »Zveza slovenskih štajerskih učiteljev in učiteljic na Štajerskem prevzame knjižnico mariborskih slovenskih učiteljsčnikov ter je nje omejena lastnica. Vse poslovanje oskrbujejo učiteljskišniki sami, a morajo pri naročitvah se ravnati po mnenju od Zveze določenega zastopnika, kateri mora imeti tudi vedno vpogled v denarne zadeve knjižnice. Zveza se zaveže prispevati letno po 50 kron za to knjižnico.«⁸⁰

Zdaj je slovenska štajerska učiteljska zveza dobila svojo knjižnico, vendar ni podatkov o tem, koliko so jo učitelji uporabljali. Leta 1920 so se zbrali zastopniki vseh društev, ki so imela svoje knjižnice, da bi iz njih oblikoval javno študijsko knjižnico, vendar iz tega ni bilo nič.

BOJ ZA SLOVENŠČINO V OSNOVNIH ŠOLAH

Nekaj je tudi podatkov o delu Zveze za prevlado slovenskega jezika v osnovnih šolah na spodnjem Štajerskem. V večjih mestih so bile šole bolj nemške, v manjših krajih pa bolj slovenske. V Mariboru so bile vse šole popolnoma nemške, tukaj je tudi med učenci prevladoval nemški element. Praviloma naj bi veljalo, da naj bi imele šole tam, kjer je prevladoval slovenski element, v šolah slovenski učni jezik, nemščina pa naj bi bila le učni predmet in obratno. Vendar je bilo to od šole do šole različno, mnogokrat odvisno od učiteljskega kadra, ki je v dotični šoli deloval.

V borbi za slovenščino je bila spodnja Štajerska nekje na sredi poti. Leta 1906 in 1907 so v Zvezi slovenskih štajerskih učiteljev in učiteljic obravnavali ta predlog: »S pedagoškega in človekoljubnega stališča brez vsake politiške primesi – mora vsak naobraženec pripoznati, da se ima vsak šolski otrok vsprejeti le v tisto šolo, katere učni jezik razume; tedaj otrok s slovenskim jezikom spada edino le v slovensko, z nemškim jezikom pa v nemško šolo, itd. V nasprotnem slučaju postane iz učilnice mučilnica. Pouk, vzgoja in ves napredek je v takem slučaju ničev. Z vso vneto

naj delajo na to, da postane ta predlog zakon, vsa društva, Zveza, Lehrerbund in v obče vse korporacije. Ugovor, da stariši lahko otroka pošiljajo v šolo, v katero hočejo, je ničev, ker ako bi se oziralo v šolskih zadevah na želje in zahteve nevednih ali slabo poučenih starišev, bi to vprašanje ne bilo nikdar rešeno tako, kakor zahtevajo načela pedagogike in prava korist šolskih otrok.»⁸¹ Pod slovensko osnovno šolo je bila tukaj smatrana tista šola, ki je imela slovenski učni jezik, nemščino pa le kot učni predmet.

Leta 1909 pa so postale zahteve štajerskih učiteljev večje:

»1. Učiteljsko društvo sklene:

a) naročiti vodstvu, da stavi pri letošnji uradni učiteljski konferenci predlog, s katerim se zahteva, da se vrše v bodoče vse razprave pri uradnih učiteljskih konferencah za slovenske učitelje na Štajerskem v slovenskem jeziku in se pišejo slovenski zapisniki;

b) zahtevati, da se zapisniki, spisani o priliki nadzorovanja šol sestavljajo slovensko, se dopisuje šolskim vodstvom slovensko in da se izdajo vse tiskovine za slovenske šole v slovenskem jeziku, z eno besedo, da se izvrši člen XIX. tudi za slovensko šolstvo;

c) obrniti se potom Zveze na slovenske poslane, da podpirajo akcijo in ako treba, da se v varstvo zakona izzove celo rabsodba npr. sodišča;

2. Društvo se obrne na vsa slovenska bratska društva na Štajerskem, da stavijo v svojih okrajih enake predloge.»⁸²

Ko so končno ločili uradne učiteljske konference za zgornjo in spodnjo Štajersko, so bile take zahteve res upravičene, saj ni bilo razloga, da bi na njih govorili nemško in bi jih razumeli tudi nemški učitelji. Svojo zahtevo so takole utemeljili: »Z odlokom od 13. 3. 1908 je ustanovil g. naučni minister za spodnještajerske nemške šole posebnega šolskega nadzornika, kateri že posluje od 1. 9. 1909. S tem, da ne prisostvujejo več učitelji nemških ljudskih šol našim uradnim konferencam, so odpadli vsi oziri in razlogi, iz katerih se je dozdaj zapostavljalo v našem šolstvu slovenski jezik in se tako kršil člen XIX. državnega osnovnega zakona.»⁸³

Zahtevi so leta 1910 ugodili: »Led je prebit! Zvedeli ste, dragi tovariši in cenjene tovarišice, že iz listov, da je bil predlog glede slovenskega poslovnega jezika pri uradni konferenciji v Celju, dne 4. t. m. dopuščen in soglasno sprejet. Celje, bodi nam vzor!«⁸⁴ Slovenski učitelji so res slavili zmago, vendar je dejanski položaj treba pogledati od šole do šole, kjer so učitelji velikokrat poučevali precej po svoje, ne da bi upoštevali zakone in pravila.

ZAKLJUČEK

S pedagoškimi problemi se Zveza sloven-

skih štajerskih učiteljev in učiteljic ni veliko ukvarjala. Ko se je začela prva svetovna vojna, so se učitelji borili za »avstrijsko očetnjavo«, kot so tudi imenovali Avstrijo. V zmedu, ki je takrat nastala, verjetno večina ni vedela, kako in kam naj se obrnejo, dejstvo pa je, da je šola vedno služila in delala za tistega, ki jo je plačeval. Zdaj je bila to država in njej je morala pomagati. Med vojno ni bilo šolskega poka. Mlajši učitelji so bili mobilizirani, starejši učitelji in učiteljice pa so organizirali pomoč za vojsko doma. Zbirali so denarne prispevke za vojni sklad, Rdeči križ, zbirali obleko, obutev in še marsikaj: »V mirnih časih je slovensko štajersko učiteljstvo vzgajalo izročno mu šolsko mladino k ljubezni do slovenske domovine, k ljubezni do avstrijske očetnjave in k ljubezni in udanosti do presvitlega cesarja Franca Jožefa I. Sedaj stoji Avstrija v boju – vse naše šole so zaprte in torej nismo v neposrednem stiku s šolsko mladino! Zdaj se patriotizem javlja na drug način. Mnogi naši tovariši so odšli na bojno polje za čast in slavo Avstrije! Doma ostali pa se moramo pobrigati za avstrijski Rdeči križ, da bo lažje vršil svojo patrijotično zadačo. Včeraj sem pooblastil blagajnika naše Zveze, da pošlje Rdečemu križu 50 – 100 kron. Danes dam tebi nalogo, da nemudoma v kratki okrožnici pozoveš vseh 16 naših slovenskih štajerskih učiteljskih društev, da vsako po svoji zmožnosti pošlje primerni znesek za avstrijski Rdeči križ.«⁸⁵

Delovanje Zveze je vedno bolj usihalo, za leto 1917 je za njo le nekaj podatkov, za 1918 pa skoraj nič več. Tudi vsa redna učiteljska zborovanja so bila v času vojne prekinjena. Po vojni Zveze slovenskih štajerskih učiteljev in učiteljic niso več obnavljali, še vedno pa je obstajala Zaveza avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev, ki se je z učiteljskimi zvezami ostalih jugoslovanskih narodov v Beogradu 18. 6. 1920 združila v Udruženje jugoslovanskega učiteljstva in služila novi državi.⁸⁶

OPOMBE

Kratice:

PAM – Pokrajinski arhiv Maribor;

SŠM – Slovenski šolski muzej, Ljubljana;

SBL – Slovenski biografski leksikon;

SU – Slovenski učitelj, list za učitelje, odgojitelje in šolske prijatelje;

UT – Učiteljski tovariš;

SP – Sodobna pedagogika.

Viri:

PAM, Zveza slovenskih štajerskih učiteljev in učiteljic I. 1903 – 1910 in II. 1911 – 1918. – SŠM, Arhiv Zaveze avstrijskih jugoslovanskih društev. – SŠM, Slovenski učitelji 1873 – 1877. – SŠM, 1888 – 1913, Petindvajsetletnica Zaveze avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev, spominski spis, Ljubljana 1913. – SŠM, Učiteljski tovariš, 6. julija 1939, štev. 1., 2. in 3., 50 let skupne slovenske organizacije.

1. SŠM, SU 1257/II., šte. 2, MB, 20. junij 1874, letnik II., str. 17 — 2. dr. Vlado Schmidt, Začetki organizacije slovenskega učiteljstva, SP, leto 1967, letnik XVIII, str. 236 — 3. SŠM, SU 1257/II., šte. 2, MB, 20. junija 1874, letnik II., str. 18 — 4. prav tam, str. 17 — 5. prav tam, str. 18 — 6. prav tam, str. 19 — 7. dr. Vlado Schmidt, Začetki ... SP, leto 1967, letnik XVIII, šte. 5 — 6, str. 248 — 8. SŠM, SU 1257/II., šte. 2, ... str. 19 — 9. prav tam, str. 19 — 10. SŠM, SU 1257/II., šte. 6, MB, 20. avgusta 1874, letnik II., str. 81 — 11. SŠM, SU 1257/II., šte. 9, MB, 5. oktobra 1874, letnik II., str. 134 — 12. SŠM, SU 1257/III., šte. 21, MB, 5. novembra 1875, letnik III., str. 323 — 13. prav tam, str. 325 — 14. prav tam, str. 325 — 15. prav tam, str. 326 — 16. dr. Vlado Schmidt, Začetki ... SP, leto 1967, letnik XVIII, šte. 5 — 6, str. 249 — 17. SŠM, SU 1257/III., šte. 23, MB, 5. decembra 1875, letnik III., str. 354 — 18. prav tam, str. 355 — 19. SŠM, SU 1257/IV., šte. 17, MB, 5. septembra 1876, letnik IV., str. 262 — 20. SŠM, SU 1257/IV., šte. 18, MB, 20. septembra 1876, letnik IV., str. 280 — 21. prav tam, str. 281 — 22. SŠM, SU 1257/V šte. 16, MB, 20. avgusta 1877, letnik V., str. 252 — 23. SŠM, SU 1257/V šte. 23, MB, MB, 5. december 1877, letnik V., str. 357 — 24. SŠM, sing. 1769, 1888 — 1913, Petindvajset letnica Zaveze avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev, spominski spis, Ljubljana 1913, Franc Kocbek, Nekaj spominov na ustanovitev Zaveze — 25. SŠM, sing. 1252, UT, LJ 6. julija 1939, šte. 1., 2. in 3., 50 let skupne slovenske organizacije — 26. Ruška kronika, Ruše 1985, str. 485 — 486 — 27. SŠM, UT, 6. julija 1939, šte. 1., 2. in 3., 50 let skupne slovenske organizacije — 28. prav tam — 29. PAM, Zveza slovenskih štajerskih učiteljev in učiteljic I. 1903 — 1910, dopisi socialnega odseka zveze, I. 1908, št. 51 — 30. Ruška kronika 1985, str. 501 — 31. PAM, Zveza slovenskih štajerskih učiteljev in učiteljic I. 1903 — 1910, mapa: pravila 1908, 1909, pravila str. 8. — 32. prav tam, str. 8 — 33. prav tam, str. 1, 2 — 34. prav tam, str. 2 — 35. prav tam, str. 2, 3 — 36. prav tam, str. 3 — 37. prav tam, str. 4 — 38. prav tam, str. 5 — 39. prav tam, str. 5 — 40. Prav tam, str. 5, 6 — 41. prav tam, str. 6 — 42. prav tam, str. 6, 7 — 43. prav tam, str. 8 — 44. PAM, Zveza slovenskih štajerskih učiteljev in učiteljic I. 1903 — 1910, I. 1907, 08, 09, 10, 11, št. 35, Okrožnica I, Gornji grad, 10. 12. 1907 — 45. PAM, Zveza ... I. 1903 — 1910, mapa: pravila I. 1908, 1909, pravila str. 1 — 46. prav tam, str. 1 — 47. prav tam, str. 2 — 48. prav tam, str. 4 — 49. prav tam, str. 4, 5, št. VII/9 — 50. prav tam, str. 6, št. X — 51. prav tam, str. 6, št. XI/2 — 52. prav

tam, str. 7, št. XI/7 — 53. prav tam, str. 7, št. XII — 54. prav tam, str. 7, št. XII — 55. PAM, Zveza ... I. 1903 — 1910, mapa: pravila 1908, 09, št. 10, Izjava — 56. PAM, Zveza ... I. 1903 — 1910, mapa: pravila 1908, 09, pravila str. 8 — 57. PAM, Zveza ... I. 1903 — 1910, dopisi socialnega odseka Zveze I. 1908, št. 51 — 58. PAM, Zveza ... I. 1903 — 1910, I. 1907, 08, 09, 10, 11, št. 35, Okrožnica XIV. — 59. PAM, Zveza ... I. 1903 — 1910, Časnikarska poročila 1905, 1908, št. 4 — 60. PAM, Zveza ... I. 1903 — 1910, I. 1907, 08, 09, 10, 11, št. 68 — 61. PAM, Zveza ... I. 1903 — 1910, časnikarska poročila 1905, 1908, št. 4 — 62. PAM Zveza ... I. 1903 — 1910, I. 1907, 08, 09, 10, 11, št. 35 — 63. Prosvetni delavec, 23. februar 1987, št. 4, letnik XXXVIII, Tatjana Hojan, Pred tremi leti je izšel Popotnikov koledar za slovenske učitelje, str. 12 — 64. SŠM, sign. 1769, 1888 — 1912 Petindvajsetletnica ..., Izkaz članov ob ustanovitvi 1889. I., Ob 10-letnici 1898. I. in ob 25-letnici 1913, str. 34 — 65. prav tam, Fr. Kocbek, Nekaj spominov na ustanovitev Zaveze, str. 23 — 66. Ruška kronika 1985, str. 478 — 67. Slovenski biografski leksikon III, geslo Vekoslav Strmšek, str. 521/522 — 68. PAM, Zaveza ... II. 1911 — 1918, št. 125+8, Tomažič, dopis št. 47, Ormož, 2. april 1912 — 69. PAM, Zveza ... I. 1903 — 1910, št. 60+1, dopisi I. 1910, 15. 3. 1910 — 70. PAM, Zveza ... II. 1911 — 1918, št. 125+20, dopisi 1914, J. Rajšp, Pismo, št. 18, Ormož, 21.2.1914 — 71. prav tam — 72. PAM, Zveza ... II. 1911 — 1918, št. 98, Rajšp, dopis, Ormož, 20. 6. 1916, št. 164 — 73. PAM, Zveza ... II. 1911 — 1918, št. 116+8, dopisi 1915, 16, 17, XI. okrožnica — 74. PAM, Zveza ... 1911 — 1918, št. 116+8, dopisi 1915, 1916, 1917, št. 1 — 75. Ruška kronika 1985, str. 500 — 76. Verbinc, Slovar tujk, str. 495: oviranje, nasprotovanje; ovira, zapreka — 77. PAM, Zveza ... I. 1903 — 1910, I. 1907, 08, 09, 10, 11, št. 35 — 78. PAM, Zveza ... II. 1911 — 1918, dopisi I. 1911, 26. september 1911 — 79. PAM, Zveza ... II. 1911 — 1918, dopisi I. 1911, Pismo Rajšpa Šijancu — 80. PAM, Zveza ... II. 1911 — 1918, dopisi 1912, št. 125+8, Tomažič, Pismo, Stara cesta, 12. marca 1912 — 81. PAM, Zveza ... I. 1903 — 1910, št. 61, dopisi 1907, Rajšp, št. 13, Ormož, 16. 4. 1907 — 82. PAM, Zveza ... I. 1903 — 1910, št. 42, dopisi I. 1909, A. Gnus, Dol, 18. 2. 1909 — 83. PAM, Zveza ... I. 1903 — 1910, št. 35, I. 1907, 08, 09, 10, 11, Okrožnica XVII — 84. PAM, Zveza ... I. 1903 — 1910, št. 35, I. 1907, 08, 09, 10, 11, Ormož, dne 10. VI. 1910 — 85. PAM Zveza ... II. 1911 — 1918, št. 125+20, dopisi 1914, Rajšp, št. 47, Ormož, 13. avgust 1914 — 86. SŠM, UT, 6. julij 1939, šte. 2, in 3., 50. let ..., Iz zgodovine učiteljskih društev

MIGRACIJA IN EMIGRACIJA V OBDOBJU DUALIZMA V ŽELEZNI ŽUPANIJI JENŐ RÁCSKÁY

Železna županija (Vasvármegye) se je po zapisih iz obravnavanega obdobja (1905) razprostirala na obrobju tedanje jugozahodne

zgodovinske Madžarske in je zavzemala 5.035,31 km² površine; če pogledamo na zemljevid, ugotavljamo, da je spadala med sred-